

the Russian administration; changes nature of the trial and it becomes inquisitorial; even the language of document management from old Ukrainian replaced by Russian.

Keywords: Ukraine, the judicial system, the Russian Empire, the bureaucracy, the incorporation.

Дегтярев С. И., доктор исторических наук, доцент, доцент кафедры теории и истории государства и права, Сумской государственной университет (Украина, Сумы), starsergo@bigmir.net

Украинское судопроизводство в конце XVII – в XVIII вв. и влияние на него российских судебных практик

Статья посвящена украинскому судопроизводству в конце XVII – в XVIII вв. и влиянию на него российских судебных практик. С созданием украинской казацкой государственности в середине XVII в. на землях Северо-Восточной Украины появилась и собственная судебная модель, которая в своей деятельности опиралась на нормативную базу литовско-польского периода и раннемодеิร์น Европы. Но уже с начала XVIII в. российские цари/императоры проводили политику инкорпорации украинских земель в состав России. В течение XVIII в. происходит проникновение российских имперского законодательства в украинские судебные практики; на этих землях создаются судебные или контролирующие их учреждения, подчиненные российской администрации; изменяется сам характер судебного процесса (на инквизиционный), даже язык ведения документации со староукраинского заменяется на русский.

Ключевые слова: Украина, судебная система, Российская империя, бюрократия, инкорпорация.

* * *

УДК 061.237:304.4(045)

Красніцька Г. М.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та економічної теорії, Вінницький торговельно-економічний інститут (Україна, Вінниця), zarinka66@mail.ru

СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОДЕСЬКОЇ ГРОМАДИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Проаналізовано загальний огляд створення та діяльності Одеської громади в другій половині XIX – на початку XX ст. А також досліджено передумови виникнення Одеської громади на теренах України та сутність даного організаційного утворення.

Ключові слова: громади, культурно-просвітницький рух, культурно-просвітницька діяльність, національно-культурне відродження, інтелігенція, гурток.

У другій половині XIX – на початку XX ст. помітним явищем суспільного життя стали українські громади – напівлегальні осередки демократично й патріотично орієнтованої частини літературної, мистецької, лікарської, військової інтелігенції та найбільш соціально активних і свідомих студентів й учнівської молоді.

Упродовж кількох десятиліть громаді виступали ядром вітчизняного руху, підтримували тісні зв'язки з громадівцями інших міст. Одеська громада об'єднала навколо себе провідних діячів українського національного і культурного відродження. Основний зміст своєї діяльності громаді вбачали в поширенні знань серед народу, в розвитку української мови, літератури, вивченні історії та етнографії, а також в проведенні ряду інших культурницьких заходів [3].

Основна мета написання статті є дослідження та комплексна характеристика створення та діяльності Одеської громади на теренах України. Дослідження проводилось за такими методами: проблемно-хронологічний, аналітичний та метод логічного аналізу.

Українські громади, їх зародження, еволюція, трансформація – один із фрагментарно вивчених сюжетів національної історії. Перші спроби дослідження громадського руху в Україні були зроблені на початку XX ст. Варто відзначити серію праць О. Рябініна–

Склярєвського, в яких автор, зокрема, звертає увагу на характер діяльності Київської та Одеської громад, відслідковує її зв'язки з громадівцями інших міст.

У працях радянських дослідників громадський рух розглядається лише в контексті загального національно-культурного життя України. М. Бернштейн характеризує український літературний процес другої половини XIX ст., простежує внесок громадівців у літературне життя України. Вагомим внеском у висвітленні проблем становлення та розвитку громадського руху в Україні є дослідження сучасних істориків. Зокрема, С. Світленко розглядає передумови виникнення громадського руху, особливості ідеології діячів громад та характер їх діяльності. Одними з найбільш повних досліджень історії громад є праці Марка Антоновича, онука активного діяча Київської Старої громади Володимира Антоновича, в яких він визначає хронологічні рамки існування громад, розкриває діяльність Української Петербурзької громади, акцентуючи увагу на її внесок в національно-культурне життя Наддніпрянської України. А. Катренко звертає увагу на те, що діяльність Одеської громади за своєю суттю була політичною, адже переважна більшість її членів прагнула здобути Україні національно-територіальну культурну автономію.

Серед джерельної бази дослідження доцільно виділити праці Болдирєва О. В. Одеська громада: Історичний нарис про українське національне відродження в Одесі у 70–ті рр. XIX – поч. XX ст. (Одеса, 1994), Перша спроба організації української політичної партії (Український історичний журнал, 1995), в яких автор досліджує особливості діяльності Одеської громади. У доробку Мисечко А. Взаємозв'язки Одеської та Галицької «Просвіти» (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність, 2010) проаналізовано особливості взаємовідносин та співпраці Одеської громади та Просвіти із Галицькою Просвітою. Авторка Чмир С. Г. у роботі Одеська громада в українському національному русі (кінець XIX – початок XX ст.) аналізує місце та роль Одеської громади у національному русі України тощо.

Ціллю написання статті є комплексне дослідження особливостей створення та діяльності Одеської громади.

Одеська громада – літературно-політичне угруповання кінця XIX ст., національно-культурний осередок одеської інтелігенції, основною метою якого було створення програми національного українського відродження.

Одеса другої половини XIX століття являла собою яскравий економічний феномен в Європі. 70–ті роки XIX ст. були вельми сприятливими для широкої громадської ініціативи в Одесі. У 1874 році було скасовано Новоросійське генерал-губернаторство, відроджене під назвою «тимчасового» лише у 1879 році для боротьби з революційною діяльністю народників.

Вже з кінця 60–х років XIX ст. існував в Одесі гурток української інтелігенції. В 1871 році один з його представників – Антон Антонович Гладкий – завітав до Львова з метою зібрати якомога більше матеріалу про життя західних українців і видати в Одесі енциклопедію про Галичину. А. А. Гладкий, людина, вочевидь, світська і забезпечена, скупив кількості книг галицької тематики, дав грошей на місцеву «Просвіту», поділився своїми планами щодо видання енциклопедії і просто-таки заховав у себе галицьких діячів. Більш певні відомості про Одеську громаду доходять до нас, починаючи з 1874 року, коли гурток остаточно сформувався.

Більш певні відомості про Одеську громаду доходять до нас, починаючи з 1874 року, коли гурток остаточно сформувався і устоявся.

Гурток однодумців, відомий в історичній літературі під назвою Одеської громади, склався біля групи місцевих інтелігентів, лідером якої був видатний одеський педагог Леонід Анастасійович Смоленський.

Кредо Громади було сформульоване Л. Смоленським і виражене двома принципами:

1) народність кожної країни визначається за її сільським населенням;

2) хто живе постійно в даній країні, зобов'язаний служити її інтересам, тобто інтересам її народу.

Ці положення – свідчення спроб громади вирішити проблему зрусифікованих міст України і в першу чергу Одеси, питання національної приналежності якої, напевно, було предметом дискусій між громадою і діячами інших ліберальних і революційних гуртків міста. Строкатість національного складу Одеси виявила зацікавленість громадівців проблемою кордонних міжетнічних стосунків в історичному контексті, що вплинуло на обрання теми дисертації Леонідом Смоленським. Його дослідження було присвячене Чернігово-Сіверським землям доби Київської Русі [4].

Яскравою особистістю в громаді був Михайло Федорович Комаров. Він став одним із найдієвіших членів одеської громади. Займаючись бібліографією, Комаров активно співпрацює з київськими та львівськими часописами і газетами, виступаючи переважно в ролі літературного критика. Його статті, огляди, рецензії охоче друкували «Киевская старина», «Рада», «Зоря», «Діло», «Правда», «Одесский вестник», «По морю и суше».

Ще однією помітною фігурою громади був близький друг Смоленського, також видатний педагог, Олексій Андрієвський. Він активно працював у газетах та журналах і залишив значну кількість надрукованих статей.

Микола Ковалевський був чи не найавторитетнішим діячем українофільства 70-х років XIX ст. Жандармські аналітики навіть охрестили його: «другим Драгомановим».

Представником естетичного напрямку в громаді був учитель грецької мови Петро Іванович Нішинський.

Політично активнішим був Володимир Мальований. Він перебував у тісних стосунках з товариством народників–землевольців. Вхпив до гуртка відомого в Одесі конституціоналіста–ліберала Олександра Гернета, з яким служив у міській управі. Навколо цих непересічних яскравих людей, які склали ядро, так званої «старої громади», групувалась талановита допитлива молодь – студенти та випускники Одеського університету. Молодше покоління називалось «молодою громадою», котра також палко віддавалась справі національного відродження України [1].

Федір Щербина, виходець з козачої Кубані, пізніше також обійняв «безсмертний» ступінь академіка, ставши одним з основоположників наукової соціології в Росії, заснував цілу галузь статистики – бюджетну [2, с. 73].

П. Дашкевич – адвокат, виходець з народу, став заступником та захисником в судах інтересів простих неосвічених селян. П. Дашкевич через все життя проніс відданість інтересам України, стане визначним громадським діячем, міністром фінансів за часів Центральної ради.

Одеська громада, утворена в 1876 р. зусиллями педагогів Л. А. Смоленського, М. І. Климовича, М. Боровського

і студента університету А. В. Крижанівського, була однією з найстарших в Україні.

Таким чином, Одеська громада являла собою літературно–політичне угруповання кінця XIX ст., національно–культурний осередок одеської інтелігенції, основною метою якого було створення програми національного українського відродження. З перших років існування Одеської громади визначилися її особливі риси, які збереглися і в наступний період.

Організаційний устрій Одеської громади головними рисами збігався з неписаним статутом старої Київської громади. Одеська громада не являла собою чіткої організації, збитої для досягнення якихось конкретних справ. Це, скоріш, був своєрідний інтелектуальний клуб (причому високого рангу), що об'єднував людей найрізноманітніших поглядів, інтересів, напрямків на ґрунті любові до України, до її народу.

Після жандармського погрому громади 1879 року її життя не припинилося, хоча колишньої енергії та ініціативи вона у 80-х роках XIX ст. не проявляла. На початку XX століття поживався в Україні національний студентський рух. На хвилі цього склався український студентський гурток і в Одесі. В 1904 році між студентами він поширював прокламацію «До товаришів українців» із закликом організуватися для захисту інтересів українського народу. Однак впливи «старої громади» та її ідеологів позначилися на спрямуванні Одеського українського студентського гуртка, який мав більш поміркований вигляд порівняно з аналогічним київським гуртком, у проводі якого на той час розпочинав свою політичну кар'єру Володимир Винниченко.

Список використаних джерел

1. Антонович М. Коли постали громади? / М. Антонович // Київська старовина. – 1998. – №2. – С.14–19. (Передрук з видання: Науковий збірник УВАН у США–Нью–Йорк, 1977. – Т.3).
2. Болдирев О. В. Одеська громада: Історичний нарис про українське національне відродження в Одесі у 70-ті рр. XIX – поч. XX ст. / О. В. Болдирев. – Одеса: Маяк, 1994. – 144 с.
3. Волощенко А. Нариси з історії суспільно–політичного руху на Україні в 70 – на початку 80-х років XIX ст. / А. Волощенко. – К.: Наукова думка, 1974. – 223 с.
4. Історичний нарис про українське національне відродження в Одесі у 70-ті рр. XIX – поч. XX ст. // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://library.org.ua/?p=55>.

References

1. Antonovych M. Koly postaly hromady? / M. Antonovych // Kyivska starovyna. – 1998. – №2. – S.14–19. (Peredruk z vydannya: Naukovyy zbirnyk UVAN u SShA–Nyu–York, 1977. – T.3).
2. Boldyryev O. V. Odeska hromada: Istorychnyy narys pro ukrayinske natsionalne vidrodzhennya v Odesi u 70–ti rr. XIX – poch. XX st. / O. V. Boldyryev. – Odessa: Mayak, 1994. – 144 s.
3. Voloshchenko A. Narysy z istoriyi suspilno–politychnoho rukhu na Ukrayini v 70 – na pochatku 80–kh rokiv XIX st. / A. Voloshchenko. – K.: Naukova dumka, 1974. – 223 s.
4. Istorychnyy narys pro ukrayinske natsionalne vidrodzhennya v Odesi u 70–ti rr. XIX – poch. XX st. // Elektronnyy resurs. – Rezhym dostupu: <http://library.org.ua/?p=55>

Krasnitska G. M., candidate of historical sciences, professor of philosophy and economic theory, Vinnitsa trade and economic institution (Ukraine, Vinnitsa), zarinka66@mail.ru

Creation and activities communities of Odessa in Ukraine

Analyzed General overview of the establishment and activities of the congregation in Odessa in the second half of XIX – early XX century. In this work the prerequisites for creating communities of Odessa in Ukraine and essence of organizational formation.

Keywords: community, cultural and educational movement, cultural and educational activities, national–cultural revival of the intelligentsia, a circle.

Красницкая А. Н., кандидат исторических наук, доцент кафедры философии и экономической теории, Винницкий торгово-экономический институт (Украина, Винница), zarinka66@mail.ru

Создание и деятельность Одесской общины на территории Украины

Проанализировано обций обзор создания и деятельности Одесской общины во второй половине XIX – начале XX века. А также исследованы предпосылки возникновения Одесской общины на территории Украины и сущность данного организационного образования.

Ключевые слова: общины, культурно-просветительское движение, культурно-просветительская деятельность, национально-культурное возрождение, интеллигенция, кружок.

* * *

УДК 327

Петрик А. М.,
викладач, Херсонський державний університет
(Україна, Херсон), Getmanat@meta.ua

ПОЧАТОК НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АНДРІЯ ЯКОВЛІВА (1872–1955). РАННІ РОБОТИ

Розглядаються ранні роботи видатного українського політика, дипломата та науковця А. Яковліва, присвячені археологічним та краєзнавчим розвідкам вченого. Притілено увагу роботі Андрія Івановича по дослідженню пласких могил кам'яної доби розташованих в Облaсті Війська Донського та кургaнних поховань у Катеринославській губернії. Розглянуто доробок А. Яковліва краєзнавчого характеру, що відноситься до періоду співробітництва з періодичним виданням «Україна» (1906–1907 рр.) та роботи у Київській міській управі (1910–1918 рр.).

Ключові слова: вчений Андрій Яковлів, археологічна експедиція, праці, краєзнавство.

Андрій Іванович Яковлів (1872–1955) – належить до числа найбільш яскравих інтелектуалів доби Української революції 1917–1920-х рр. Він став одним з фундаторів Центральної Ради, відданим борцем за справу розбудови самостійної, демократичної Української держави. Людина кипучої енергії та беззавітної любові до Батьківщини А. Яковлів однаково успішно боровся за визнання права України на майбуття і на дипломатичній ниві, очолюючи в різний час Департамент чужоземних зносин і дипломатичні місії до Австро-Угорщини та Бельгії і Нідерландів. Поразка визвольної боротьби не зламала А. Яковліва. Він починає «війну» за вітчизняну історію. Більше тридцяти років Андрій Іванович невтомно бився на «полях» наукових «баталій» відстоюючи історичну державність рідної землі, свято вірячи в життєздатність українства. Науковий доробок політика і вченого складають роботи здебільшого пов'язані з історією держави та права.

Найбільш малодослідженою є археологічна галузь наукової праці А. Яковліва. У період вчителювання у Черкасах та навчання у Дерптському університеті Андрій Іванович захопився археологією. Він прийняв участь у декількох археологічних експедиціях. На основі отриманих результатів А. Яковлів написав ряд праць, надрукованих як окремими відбитками так і у збірнику праць Археологічного з'їзду 1902 року, що мав всеросійський характер і проходив у Харкові. У 1901 році у світ вийшла перша стаття А. Яковліва на «археологічну тематику»: «Плоския могилы каменного века на реке Чир в Донской области» [1]. Ця робота була пробною та недосконалою з точки зору подання фактичної інформації. А. Яковлів використав «телеграмний стиль» так не властивий його роботам більш пізнього «правознавчого» періоду. Автор буквально подає «стенограму експедиції».

Місце розкопок являла собою низину, з розташованими недалеко пагорбами. Дана місцевість заливалася у весінній час водами річки Чир. На момент роботи експедиції тут проходила побудова залізної дороги, почата ще у 1898 році. В силу важкості прокладання шляху що на деяких відрізках мав проходити через пагорби та косогори інженери вирішили вирівняти бокові схили пагорбів, зрізуючи бугри. В цілому саме це зіграло на руку А. Яковліву та його співробітникам. Вчений висловив думку що пагорби могли бути використані кочовиками у якості спостережних пунктів, або місця поховань. Під час зрізу одного з пагорбів були відкриті дві впадини заповнені червоною глиною. Дещо нижче їх знаходилися залишки людських костей: черепів, костей ніг та рук. Робітники вирили три скелети, а загалом їх нарахували вісім. У могилах вони розміщалися поруч плечем до плеча, головою на захід. Що стосувалося самих останків, в першу чергу черепів то вони як визначив голова експедиції були: «правильної, овальної форми і не виявляла різких відхилень від нормального європейського типу». Зважаючи на те що під час розкопу не було виявлено можливості: «встановлення штучно насипаного кургану над могилами» А. Яковлів відніс ці могили до типу плоских поховань кам'яного віку. Окрім скелетів були знайдені декілька екземплярів кременевих вістрів стріл та кремінних ножів. Наконечники стріл мали форму рівнобедреного трикутника. Краї їх були відшліфовані [1, с. 120–123]. А. Яковлів висловив думку про те що ножі були тим типом зброї що вироблялися шляхом відбивання кременю від кремінного ядра. Роблячи такий висновок він спирався на працю Л. Нідерле «Человечество в доисторические времена» [2] де були описані види кремінних ножів та стріл [2, с. 230]. Дослідник вважав знайдені ним зразки тотожними з описаними Л. Нідерле. Однак робити остаточний висновок та аргументувати його перед науковою спільнотою А. Яковлів не вважав за можливе. Взагалі він пізніше заявив: «Будучи совершенно некомпетентным в области доисторической археологии, я не счел себя вправе делать какие-бы то ни было выводы и ограничившись описанием моей случайной находки, предоставляю судить о ней более сведущим людям». «Дилетантство» А. Яковліва проявилось і у тому що він не зберіг знайдені останки і сам на З'їзді 1902 року вказав на те що не знає про їх подальшу долю, що стосується зброї то вона стала частиною «домашньої колекції» А. Яковліва. Дебютна праця на археологічну тематику була надрукована у «Записках Харківського Імператорського Університету» в 1901 році [1, с. 120–132].

У тому ж році А. Яковлів продовжив археологічну практику, він прийняв участь у розкопках на півдні Росії. Вчений керував розкопкою кургану коло села Скватого, Бахмутського уїзду, Катеринославської губернії у серпні 1900 року. Тут проходила лінія залізної дороги що співпала з лінією курганів. Під час розкопок перших двох курганів були знайдені кістяки, залишки глиняного посуду. Однак через відсутність досвіду співробітники А. Яковліва пошкодили всі знахідки, вивезли більшу частину їх разом з землею і звалили до насипу. Посуд та прикраси були розбиті молотком бригадиром робітників.

Під час розкопки третього кургану було виявлено кам'яні плити з червоного піщаника. Під плитами знайдено кістяки котрі лежали головою на схід. У голови кожного знаходився посуд овальної форми. Однак у силу